

TÜRK SİYASAL YAŞAMININ
KRİTİK KESİTİNDE BİR GAZETE:
ÖNCÜ

Yaşar ÖZKANDAŞ

Bu kitabın yayın hakkı SİYASAL KİTABEVİ'ne aittir. Yayınevinin ve yayıncısının yazılı izni alınmaksızın kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz, hiçbir şekilde kopyalanamaz, çoğaltılamaz ve yayınlanamaz.

Türk Siyasal Yaşamının Kritik Kesitinde Bir Gazete: Öncü

Yazar: Yaşar Özkandaş

Editör: M. Çağlar Karuç

Kapak Tasarımı ve Dizgi: İrem Nur Acar

©Siyasal Kitabevi Tüm Hakları Saklıdır.

2026 Şubat, Ankara

ISBN No: 978-625-6586-49-9

Siyasal Kitabevi-Ünal Sevindik

Yayıncı Sertifika No: 14016

Şehit Adem Yavuz Sok. Hitit Apt. 14/1

Kızılay-Ankara

Tel: 0(312) 419 97 81 pbx

Faks: 0(312) 419 16 11

e-posta: info@siyasalkitap.com

<http://www.siyasalkitap.com>

Baskı: Vadi Grafik Ltd. Şti.

İvedik Organize Sanayi 1420. Cd. No: 58

Ostim Yenimahalle/Ankara

Sertifika No: 47479

Dağıtım: Siyasal Kitabevi

Şehit Adem Yavuz Sok. Hitit Apt. 14/1

Kızılay/Ankara

Tel: 0(312) 419 97 81 pbx

Faks: 0(312) 419 16 11

e-posta: info@siyasalkitap.com

<http://www.siyasalkitap.com>

Instagram: kitabevisiyasal

X: kitabevisiyasal

*Türk düşünce tarihine bir ömür vakfetmiş
Kurtuluş Kayalı'ya ...*

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ	7
ÖNSÖZ	11
GİRİŞ	13

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRK BASIN HAYATINDA ÖNCÜ GAZETESİ	17
1. Öncü Gazetesinin Kuruluş Döneminin Siyasal Arka Planı	17
2. 1950'lerden Öncü'nün Doğuşuna Kadar Dönemin Türk Siyasal Düşüncesi	21
3. Öncü Gazetesinin Kuruluş Süreci ve İdeolojik Konumlanması.....	24

İKİNCİ BÖLÜM

1960'LARIN TÜRK SİYASAL YAŞAMI ve ÖNCÜ GAZETESİ	33
1. Türk Siyasetinin 1960–1963 Arası Yıllarda Yaşadığı Dönüşüm	33
2. 27 Mayıs 1960 Müdahalesi, Milli Birlik Komitesi ve Yassıada Davaları	38
3. Kurucu Meclis, Siyasal Partilerin Yeniden Yapılanması ve Yeni Anayasa..	64
4. 15 Ekim 1961 Genel Seçimleri ve Siyasal Gerilim.....	83
5. Koalisyon: CHP-AP Dengeleri.....	89
6. 22 Şubat Olayı: Talat Aydemir'in Ayaklanması	100
7. İsmet İnönü ve Koalisyonları	105

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ÖNCÜ GAZETESİNDE SİYASAL ve SOSYOEKONOMİK SÖYLEMLER	117
1. Türk Siyasal Düşüncesinden Öncü Gazetesine Yansıyanlar	117
2. Öncü Gazetesinde Türkiye'nin Sosyoekonomik Silueti.....	125
3. Öncü Gazetesinde Bir Toplum İnşası Olarak Eğitim Üzerine Düşünceler	134
SONUÇ	141
KAYNAKÇA.....	145
DİZİN	153

SUNUŞ

Türkiye’de Basın Yayın Yüksek Okulları’nın geçmişinin altmış yılı aşmasına ve memlekette sürüsüne bereket İletişim Fakültesi olmasına karşın basın tarihinin yeterince incelenmediği aşikâr görünüyor. Bu noktada birçok eksiklik olsa da *Öncü*, *Yeni İstanbul* ve *Zaman* gazetelerinin, *Öncü*’nün tamamı, *Yeni İstanbul*’un 1960’lı yılları (1961-1967) ile *Zaman*’ın ilk bir yılının (1986-1987) bir değerlendirilmesi yapılmamış. Gazetelerin söz konusu dönemleri hakkında son derece sınırlı çalışma gerçekleşmiştir. 1971 yılında yayımlanan Hıfzı Topuz’un *Türk Basın Tarihi* kitabında *Öncü* ve *Yeni İstanbul*’un adı bile geçmediği gibi üniversitelerde de bu konuda yok denecek kadar az lisansüstü tez yapılmıştır. Gerçekleştirilen bu çalışmalarda da ciddi sayılabilecek sorunlar vardır. Yaşar Özkandaş’ın okumakta olduğunuz bu kitabı böylesi bir boşluğu ortadan kaldırmaya dönük ciddi bir çaba olarak ortaya çıkmaktadır.

Böylesi bir değerlendirme denemesi dönemin düşünsel ortamı ve siyasal gelişmeleri bağlamında bütünsel bir inceleme mahiyetindedir. Tartışmanın ana eksenini 27 Mayıs 1960 hareketinin sonraki süreç çerçevesinde tartışılması şeklindedir. İlk olarak da gazetenin kuruluşu çerçevesinde düşünsel kimliği üzerinde durulmaktadır. Genellikle şöyle bir değinilip geçilen tarzda Alparslan Türkeş’in etkin olduğu ezberi tekrarlanmıştır. Bu meselenin anlaşılması bakımından bazı hususlara dikkat etmek anlamlı olabilir. Bunlardan biri gazetenin 26 Ağustos 1960 tarihinden 13 Kasım 1960 tarihine kadarki süreç esas alınarak değerlendirilmesi yapılmamasıdır. Bu durumdan kalkarak söylenebilecek husus Başbakanlık müsteşarının dolaylı olarak ancak dört ay kadar gazeteyi etkileyebileceğidir. Çünkü radikallerin yurtdışına gönderilmesi 13 Kasım 1960 tarihindedir. Bir de Özkandaş’ın çalışmasında Ziya Tansu’nun sahipliğinde yayına başlayan gazetenin üç önemli aydını Aydın Yalçın, Altan Öymen ve Oktay Eksi’dir. Bunların içinde en derinlikli siyasal ve sosyolojik tahlil yapabilen kişi Aydın Yalçın’dır. Gazetenin başyazarı Aydın Yalçın olduğu gibi genel yaklaşımını en iyi şekilde yansıtan da onun yazılarıdır. İkincisi radikallerin kurmaya çalıştığı “Ülkü ve

Kültür Birliği" konusunda yapılan yorumlar da farklılık arz etmektedir. *Akis* dergisi ve özellikle Metin Toker böylesi bir girişimi faşistlikle nitelerken Hasan Âli Yücel bu kurum hakkında olumlu nitelermelerde bulunmaktadır. Bir de o tarih kesitinde üç ayrı doğrultuda düşünsel odak vardır. Bunlardan biri DP savunuculuğu yapmakta olanlar biri de iktidarın bir an önce CHP'ye devredilmesini isteyenler; bir başkası da ciddi dönüşümlerin yapılması gerektiğine savunanlardır. Bu meyanda Türkeş'in CKMP genel başkanı olduğu dönemde *Yön*, Avcıoğlu CKMP'nin faşist olmadığı şeklinde bir *Yön* kapağı yapmıştır. Özellikle de örneğin Aydemir Balkan'ın *Akşam Nöbeti* kitabındaki dönem tahlili ve Türkeş portresi genelde yazılanlardan ve değişik Türkeş fotoğraflarından farklıdır. Ve 14'ler içindeki örneğin Orhan Erkanlı, Orhan Kabıbay, İrfan Solmazer ve ülkeye döndükten sonraki ilk siyasi davranışı bakımından Muzaffer Karan'ın düşünce dünyası Alparslan Türkeş'ten farklıdır. Numan Esin de farklı bir düşünsel mecrada olacaktır. Esin daha sonraki dönemde sola yönelip *Vatan* gazetesinin düşünsel çerçevesini şekillendirecektir. Tabii doğal olarak 1965 yılından sonraki düşünsel şekillenme çerçevesinde mütalaa etmemek gerekmektedir dönemin aydınlarını ve ortamını. Türkiye'de yapılagelen yanlışların en başta geleni budur.

Yaşar Özkandaş, *Öncü*'nün siyasal ve düşünsel konumunu yerli yerinde tespit ederken öncelikle Aydın Yalçın'ın metinlerinin önemini altını çizmekte ve bundan daha kritik olarak da Aydın Yalçın'ın farklı aydın kimliğini resmetmektedir. Dönemin düşünsel ortamı içinde Aydın Yalçın farklı bir yerde olup, *Öncü* gazetesinin iki yıl üç aya yakın hayatı boyunca onun rengini şekillendirmektedir. Farklılığının en bariz ölçütlerinden biri askeri dönemin uzaması, üç dört senelik "bir reform ve devrim dönemi" olması şeklindeki kanaatlere karşı olduğu gibi iktidarın bir an önce CHP'ye teslim edilmesi anlayışına da direnç göstermektedir. 1946 yılındaki Demokrat Parti ruhuna sahip çıktığı gibi Demokrat Parti'nin demokrasiye aykırı eylemlerine de karşıdır. Zaten bunun işareti olarak *Forum* dergisindeki yazıları da örnek teşkil etmektedir. Bu açıdan en ilginç tenkitlerinden biri de Kurucu Meclis'in CHP çoğunluğuyla oluşturulmasına karşı çıkmasıdır ki *Kurucu Meclis*'e DP kontenjanı tanınmamasını da eleştirmiştir. 9 Temmuz 1961 Anayasa Referandumu'nda %38 aleyhte oy verilmesini de buna yormuştur. Hatta ortamı tahlil ederek CHP'nin seçimde alacağı oy oranının ancak üçte bir olacağını seçimden, 15 Ekim 1961 yılında gerçekleşecek olan seçimden bir yıl üç ay önce ifade ederek gerçekçi bir tahminden öte sağlıklı bir tahlil gerçekleştirmiştir. Örneğin ayrıca yolsuzlukların sadece DP iktidarının unsuru olmadığını belirterek bunun "DP ile sınırlı olmadığını, daha derin bir geçmişe uzanan siyasal ve toplumsal bir hastalık olduğunu belirten dikkat çekici bir yazı kaleme almıştır." (17 Ekim 1960); "Hürriyet Partisi'ni de Türk demokrasisinin müstesna bir partisi ve siyasi hareketi olarak değerlendir(miş)" ve Yeni Türkiye Partisi'nin kurulacağını kuruluşundan önce belirtmiştir." (23 Aralık 1960). O dönemde ortaya çıkan temayüller konusunda 13 Kasım 1960 tasfiyesinden sonra da Milli Birlik Komitesi'ndeki bazı unsurların sol ve sosyalist temayülünden bahsetmiştir. Ve Türkiye'deki 1960 hareketi sonrası ilk işçi mitinginin olgunlukla geçmesinden olumlu bir şekilde söz etmektedir. Aynı zamanda da Türkiye'de işçi sınıfının Batı'daki sanayi devrimi sonrasında olduğu gibi oluşmadığını bu

anlamda ülkenin farklı özellikler taşıdığını da vurgulamaktadır. O dönemde ekonominin ve tarım sektörünün sonraki dönem problemlerine de ışık tutacak nitelikte yazılar kaleme almıştır.

Kendisi de 2 Eylül 1961 tarihinde Yeni Türkiye Partisi'nin İzmir'deki bir etkinliğinde DP dönemindeki bazı icraatları övdüğü için yirmi gün kadar gözetim altında kalmıştır. Yaşar Özkandaş'ın *Öncü* eksenli anlatımı dönemin özelliklerine ve Aydın Yalçın'ın düşüncelerine, bir tarih kesitindeki düşüncelerine vâkıf olmak açısından son derece önemlidir. Aydın Yalçın'ın *Öncü*'deki son yazısı 22 Mart 1962 tarihlidir. Ve ondan sonra gazetede *light* diyebileceğimiz bir şekilde, 1961 Şubat'ında yeni kurulan TİP'in etkisi olmuş fakat o dönemde, Aybar'ın partinin başına geldiği tarih ile kapandığı Kasım 1962 tarihi arasındaki mesafe hem oldukça kısadır hem de partinin görüşleri fazla kristalize olmamıştır. Hatta Aybar'ın görüşleri de. Ki sosyalistler 1950'li yılları suskunlukla geçirmişlerdir.

Bir de gazetenin düşünsel boyutunu anlamak ve anlamlandırmak bakımından dört düşünce adamının yaklaşımlarına yer verilmiştir. Bunlardan biri doğal olarak Aydın Yalçın olmuştur. Diğerleri ise Bülent Daver, Hilmi Ziya Ülken ve Kemal Karpat'tır. *Öncü* gazetesinde, üç yazar arasında en fazla Hilmi Ziya Ülken'in metinleri bulunmaktadır. Özellikle Hilmi Ziya Ülken ve Kemal Karpat'ın metinlerine yer vermesi *Öncü*'nün farklı bir yönünü gösterecek mahiyettedir. Bir de gazetede köy enstitüleri fazlasıyla önemsenmiş ve bu konuda Talip Apaydın ve Engin Tonguç'un yazıları yayımlanmıştır. Engin Tonguç 1970'li yıllara giderken köy enstitüleri konusunda en bütünlüklü metinleri yazan aydın olmuştur.

Özkandaş'ın metninin daha da önemli çerçevesi genel bir, bütünsel bir Aydın Yalçın düşünsel portresinin gerçekleştirilmesinin yolunu açmasıdır. Bir kere Aydın Yalçın *Forum* dergisinin en tahlili mahiyette metinler kaleme alan ve dergiye rengini veren yazarıdır. Sezai Karakoç'un Siyasal Bilgiler Fakültesi öğretim üyeleri arasında sosyolojik boyutta metin yazan olarak onu anması hakikaten onun farkının farkında olduğunu göstermektedir. *Forum* dergisinin diğer yazarları, ki bunların önemlice bir bölümü akademisyen, hatta genç akademisyenlerdir. Bunlar hem CHP'nin o dönemindeki icraatlarına uyum sağlamaktadır, hem de dar sayılabilecek Kemalizm anlayışına teşnedir. Ayrıca o dönem açısından, 27 Mayıs'ın hemen sonrasında Yalçın kadar demokrasi vurgusu yapmamaktadırlar. Hatta Tanıl Bora'nın *Demirel* kitabında Aydın Yalçın'a yedi sekiz kere değinilmekte fakat bunlar da ayrıntının ayrıntısı noktalar üzerinde olmaktadır. Bir yerde de çerçevesini doğru dürüst çizmeden Aydın Yalçın'dan liberal-Kemalist olarak söz etmektedir. Aydın Yalçın'ın Yeni Türkiye Partisi üyeliğinden sonraki Adalet Partisi üyeliği ve 1965-1971 yılları arası milletvekilliği dönemindeki düşünsel kimliği ciddi bir şekilde incelenmelidir. Bu dönemde *Yeminliler Grubu*'nun liderliğinin özel önemi olduğu gibi o dönemde *Sadun Aren* ve *Besim Üstünel* ile dönemin ekonomik yaklaşımlarını tartışması da düşünsel konumuna işaret etmektedir. Demirel'in muhafazakârlaşması ve dinsel çevrelere açılımı aşamasında 1970 yılında onun karşısında adaylığını, genel başkanlık adaylığını koyması önemli görünmektedir. Daha sonraki dönemde de *Yeni Forum*'u çıkarması önemli bir husustur. Soğuk Savaş'ın etkisi altında da kalsa yazdıklarının bariz bir ciddiyeti vardır. Böylesi bir etki halesine karşın anti-komünist metin-

lerin önemli ölçüde gelişkinini ve düşünsel olarak daha temellendirilmiş bir çerçevesini çizmektedir. *Türk Komünizmi Üzerinde Bazı Gözlemler* (1977) başlıklı kitabı da önemlidir. Zaten evvelski anti komünisttir. Aslında belki de Türkiye’de düşünsel sürekliliği olduğu söylenebilecek nadir aydınlardan biridir. Türkiye’de liberallerin muhafazakârlaşması gibi bir durumla belki de paralel olarak Aydın Yalçın’ın yol arkadaşlarının bazıları, onun hiçbir zaman yönelmediği din eksenli siyasal görüşlerle buluşmuşlardır. Bu anlamda belki de Türkiye’de sol düşünceye ve MSP eksenli siyasal gelişmelere karşı en kapsamlı ve en ciddi düşünsel mücadeleyi gerçekleştiren Türk Ceza Kanunu’nun 141, 142 ve 163. maddelerini en iyi temellendirerek savunan aydın Coşkun Kırca’dır. Onun düşünce dünyası Aydın Yalçın’ın düşünsel birikimine göre daha bir gelişkin görünmektedir. Düşünsel çerçevesi açısından bir Coşkun Kırca portresi yazmak en az bir Aydın Yalçın metni kaleme almak kadar gereklidir.

Velhasıl-ı kelim Yaşar Özkandaş, Aydın Yalçın’ın bir dönemlik düşünce dünyasını aydınlatırken onun bütünsel bir düşünsel portresinin çizilmesinin ipuçlarını da vermiştir. Elhak da iyi vermiştir.

Kurtuluş KAYALI

05.01.2026

ÖNSÖZ

Türk Siyasal Yaşamının Kritik Kesitinde Bir Gazete: Öncü başlıklı bu çalışma, Türkiye’de yeni bir evrenin başlangıcını temsil eden 27 Mayıs 1960 askerî müdahalesinden kısa bir süre sonra, Milli Birlik Komitesi (MBK) içindeki radikal kanadın desteğiyle yayın hayatına başlayan ve 26 Ağustos 1960 – 17 Kasım 1962 tarihleri arasında yayımlanan *Öncü* gazetesinin analizini yapmayı amaçlamaktadır. *Öncü* gazetesinin, Türkiye’nin içinden geçmekte olduğu derin siyasi, toplumsal ve iktisadi değişim sürecini nasıl algıladığı, hangi düşünsel çerçeveler içinde yorumladığı ve bu sürece hangi kavramsal çerçeveler içinde katkıda bulunmaya çalıştığı bu kitabın ana noktasını oluşturmaktadır. Ayrıca gazetenin bu süreç boyunca yayın politikasında yaşanan köklü değişimler de ayrıntılı bir şekilde ele alınmaya çalışılmıştır.

Bu çalışma, öncelikle 27 Mayıs 1960 askerî müdahalesinden sonra Türk siyasal hayatında yaşanan yapısal değişimlerin *Öncü* gazetesi tarafından nasıl tartışıldığını incelemeye odaklanmıştır. Bu bağlamda, 27 Mayıs ile başlayan yeni dönemin siyaset kurucularının daha ilk günden itibaren kendi içinde yaşadıkları bölünmeler, Türkiye’de oldukça özgürlükçü bir siyasal atmosfer yaratan 1961 Anayasası’nın hazırlanış süreci ve niteliği, iktidarın sivillere bırakılmasını izleyen dönemde ortaya çıkan yeni siyasal denge arayışları ile asker-sivil ilişkilerindeki dönüşümü *Öncü* gazetesine nasıl yansıdığına fotoğrafını çekmeye çalışmıştır. Ayrıca, dönemin siyasal düşünce hayatında öne çıkan aydınlarının, güncel siyasal tartışmaların dışına çıkarak siyasal iktidarın oluşumu, paylaşılması ve işleyişine yönelik değerlendirmelerinin ve bu konuları Türk siyasal yaşamıyla ilişkilendiren yorumlarının *Öncü* gazetesi sayfalarındaki akisleri irdelemiştir.

Dönemin Türk siyasal yaşamına özel bir ilgiyle eğilen bu kitap, 1961 Anayasası’nın Türkiye ekonomisinin hızlı ve sürdürülebilir bir büyüme sürecine girebilmesi için iktisadi kalkınmanın bir plan çerçevesinde gerçekleştirilmesine yönelik yaptığı vurgu ekseninde oluşturulan kurumsal yapılarla yeniden şe-

killenen sosyoekonomik düzenin *nc* gazetesinde nasıl haberleştirildiğini de ele almaya çalışmıştır. Bu bağlamda çalışma, bir yandan serbest rekabet mekanizmasının benimsendiği ve özel yatırımların teşvik edildiği, diğer yandan ise Anayasa'da yer alan sosyal devlet ilkesi doğrultusunda devletçilik anlayışının daha etkin biçimde uygulanmasının hedeflendiği dönemin ekonomi politikalarına *nc* gazetesinin yaklaşımını, geliştirdiği destekleyici ve eleştirel söylemi analiz etmeyi amaçlamıştır. Bunun yanında *nc*, MBK içindeki radikal kanat tarafından gündeme getirilen, siyasal bir devrimden önce ülkenin sosyo-ekonomik yapısını köklü biçimde dönüştürecek bir toplumsal devrime gereksinim olduğu yönündeki değerlendirmeleri yayın-politikasının merkezine almış; bu dönüşümün ancak cumhuriyet tarihinin en kapsamlı eğitim seferberliğiyle mümkün olabileceği düşüncesine ayrı bir önem atfetmiştir. Gazetenin bu doğrutuda yayımladığı haberler ile dönemin aydınları tarafından *nc* sayfalarında yayımlanan metinler de bu kitap kapsamında incelenmeye çalışılmıştır.

Son olarak bu çalışmanın ortaya çıkmasında büyük katkıları olan ve araştırma sürecinde beni yönlendirip çalışmalarımı hızlandıran değerli hocam Kurtuluş Kayalı'ya ve her zaman destekleriyle yanımda olan aileme teşekkür borçluyum. Onların destekleri bu çalışmayı tamamlamamda önemli bir rol oynamıştır.